

Asia: OM033:00/2018

Henkilötodistelun vastaanottaminen videotallenteelta hovioikeudessa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Arviomuistiossa tarkastellaan mahdollisuutta ottaa henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta joko kaikissa tai vain tietyissä asioissa. Jos henkilötodistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, todistajia ja muita käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä ei yleensä kuultaisi hovioikeudessa uudelleen. Hovioikeus voisi sen sijaan perustaa näyttöharkintansa kertomuksiin, jotka on esitetty ja tallennettu käräjäoikeudessa eli lähempänä oikeudenkäynnin kohteena olevia tapahtumia.

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) esittää yllä mainitun arviomuistion johdosta pyydettyinä lausuntona seuraavaa:

Ehdotuksen tavoitteet

Tuomariliitto kannattaa säädösvalmistelun jatkamista. Uudistuksen tavoitteet ovat hyväksyttävät ja arviomuistiossa esitetyt keinot edistävät näitä tavoitteita. Todistajankertomuksen tallentaminen käräjäoikeudessa ja hyödyntäminen hovioikeudessa siirtäisi edelleen oikeudenkäynnin painopistettä hovioikeudesta käräjäoikeuteen siten kuin arviomuistiossa on esitetty. Tuomariliitonkin käsityksen mukaan se selkiyttäisi tuomioistuinten tehtävänjakoa, kun oikeudenkäynti hovioikeudessa kohdistuisi arviomuistiossa (s. 30) lausutun mukaisesti lainsäätäjän tarkoittamin tavoin käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden arviointiin eikä asioiden täysimääräiseen uudelleen käsittelyyn.

Tuomariliitto pitää ehdotetun järjestelmän merkittävänä etuna sitä, että hovioikeuden arviointi perustuisi lähtökohtaisesti samaan oikeudenkäyntiaineistoon, jonka perusteella käräjäoikeus on tehnyt oman näyttöharkintansa. Nykyisin toimitettaessa hovioikeudessa uusi pääkäsittely henkilönäyttö voi eri syistä muuttua käräjäoikeudessa esitetystä. Ihmisen muistin rakenteesta nykyisen tiedetyn mukaisesti sen paremmin ajan kulumisen kuin kertomuksen toistaminen ei lisää vaan alentaa kertomuksen luotettavuutta. Lisäksi nykyisin tiedetään, että tuomarien kyky arvioida kertomuksen luotettavuutta todistajan ulkoisen esiintymisen perusteella on paljon aikaisemmin arvioitua huonompi (KKO 2013:96, kohta 8 ja siinä mainittu oikeuspsykologinen kirjallisuus). Tarve kuulla henkilönäyttöä myös muutoksenhakutuomioistuimessa parhaan todistusaineiston periaatteen toteuttamiseksi on pienempi kuin nykyistä lainsäädäntöä valmisteltaessa on arvioitu.

Järjestelmän soveltamisala

Tuomariliitto pitää tarkoituksenmukaisena, että jatkovalmistelun lähtökohtana olisi videotallenteen hyödyntäminen hovioikeudessa kaiken laatuissa muutoksenhakuasioissa rajaamatta sitä esimerkiksi rikosasioihin tai kaikkein laajimpiin asioihin. Kuten arviomuistiossa on esitetty (s. 37), rajaukset olisivat sattumanvaraisia ja ne voisivat vähentää hovioikeuden oikeudenkäyntimenettelyn ymmärrettävyyttä ja johdonmukaisuutta, kun pääkäsittelyssä olisi asian laadusta ja/tai laajuudesta riippuen eri menettelytapoja.

Tuomariliitto toteaa toissijaisesti, että järjestelmä voitaisiin rajata laajojen rikosasioiden ohella riita-asioihin. Niiden osalta kaksinkertaisten pääkäsittelyjen aikaansaama oikeudenkäyntikulujen määrä on niin korkea, että se alkaa olla jo keskituloistenkin asianosaisten kannalta merkittävä este turvautua oikeudenkäyntiin.

Tuomariliitto pitää välttämättömänä, että jatkovalmistelussa mahdollistetaan Ruotsissa omaksuttu ns. viittausmenetelmä, jossa videotallenteet voidaan hovioikeudessa käydä läpi pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä olematta. Tämä on omiaan rajoittamaan asianosaisille aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Viittausmenettely koskisi käytännössä muita kuin kaikkein lyhyimpiä pääkäsittelyitä.

Tuomariliitto katsoo myös, että vastaavasti kuin arviomuistiossa on Ruotsin osalta esitetty (s. 18), tallenteita tulisi voida hyödyntää myös käräjäoikeudessa, kun todistajaa on kuultu pääkäsittelyn ulkopuolella. Todistajan tai asianosaisten kuuleminen pääkäsittelyn ulkopuolella on välttämätön keino asioiden sujuvalle käsittelylle, mutta tallenteen hyödyntäminen voisi vähentää välittömyydelle mahdollisesti aiheutuvaa haittaa.

Esityksen vaikutukset

Tuomariliitolla ei ole edellytyksiä arvioida videotallenteiden hyödyntämisen taloudellisia vaikutuksia arviomuistiossa esitettyä tarkemmin tai luotettavammin, mutta IT-järjestelmistä ja -laitteistoista yleensä saatujen kokemusten perusteella kustannusarvio vaikuttaa alimitoitetulta. Esimerkiksi Ruotsissa 2008 todistelu-uudistus maksoi noin 30 miljoonaa euroa (Videoneuvottelun käytön kehittäminen, oikeusministeriön julkaisu 10/2013 s. 27).

Tuomariliitto korostaa, että videotallenteiden hyödyntämismahdollisuutta on arvioitava toiminnan tehokkuuden ja taloudellisuuden lisäksi myös sen laadun kannalta. Oikeudenkäyntimenettelyä ei tule kehittää ainoastaan tai pääasiassa taloudellisin perustein vaan ennen kaikkea siitä lähtökohdasta, miten kehittyvä teknologia nykypäivänä voisi edistää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Videotallenteiden hyödyntämisen vaikutusten osalta Tuomariliitto toteaa, että yksittäisessä asiassa tallenteiden läpikäymisestä valitus- ja valmisteluvaiheessa sekä tallenteiden oikeiden kohtien nimeämisestä voi aiheutua asiamiehille jonkin verran lisätyötä ja siten asianosaisille lisäkustannuksia, mitä seikkaa arviomuistiossa ei ole oikeudenkäyntikuluja koskevassa analyysissä (s. 34) tuotu riittävästi esiin. Toisaalta Tuomariliitto pitää todennäköisenä, että jos valittajan asiamiehen tulee tarkasti ja yksilöidysti riitauttaa käräjäoikeuden näytön selostus ja arviointi, se olisi omiaan johtamaan ylimalkaista näytön riitauttamista sisältävien valitusten vähentymiseen. Edelleen henkilötodistelun vastaanottaminen tallenteelta useimmissa tapauksissa poistaisi asiamiehiltä ja rikosasioissa syyttäjiltä tarpeen valmistautua todistajankuulemisiin hovioikeudessa.

Tuomariliitto esittää huolen järjestelmän rahoituksesta. AIPA-hanke ja oikeudenkäyntien digitalisoituminen yleensäkin edellyttävät merkittäviä investointeja istuntosalien varusteluun ja ylläpitoon. Näihin suunnitelmiin eivät kuitenkaan kuulu kuva- ja äänittämissysteemien muutokset. Tuomariliitto edellyttää, että nyt arvioitavana oleviin muutoksiin varataan riittävät varat tuomioistuinten toimintamäärärahojen ulkopuolelta. Hovioikeuksissa mahdollisesti syntyvät säästöt tulee kohdentaa hovioikeuksien voimavaroihin.

Yksityisyyden suoja ja todistamisen kuormittavuus

Tuomariliitto yhtyy niihin asianosaisten ja todistajien yksityisyyden suojaan liittyviin huoliin, jotka arviomuistiossa on esitetty. Todistaminen tuomioistuimessa on kuormittavaa, eikä siihen liittyviä paineita tule lisätä. Esimerkiksi vaara siitä, että asianosainen tai joku muu taho julkaisee todistajankertomuksesta laaditun kuva- ja äänitallenteen sosiaalisessa mediassa, on omiaan

heikentämään todistamisedellytyksiä ja siten edellytyksiä aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemiseen.

Jatkovalmistelussa tulee tarkoin selvittää, miten asianosais- ja yleisöjulkisuus voidaan toteuttaa tallenteiden osalta aiheuttamatta vaaraa niiden julkaisemisesta. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin välttämättömänä osana sisältyvät oikeudenkäynnin julkisuuden vaatimukset voidaan tarpeellisilta osin täyttää useimmiten esimerkiksi luovuttamalla pelkkä äänitallenne tai lähitulevaisuudessa mahdollisesti myös koneellisesti laadittu litterointi. Yksi vaihtoehto on, että asianosaiselle ja/tai yleisölle voidaan luovuttaa kuvatallenne vain, jos todistaja siihen nimenomaisesti suostuu.

Tallenteen julkisuutta harkittaessa on otettava huomioon yleinen lähtökohta, että istunnon tallentaminen on sallittua vain tuomioistuimen luvalla.

Kertomusten tietoinen muuttaminen

Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että jatkovalmistelussa on säädettävä myös menettelystä sellaisissa tilanteissa, joissa käräjäoikeudessa todistanut henkilö nimenomaisesti ilmoittaa haluavansa hovioikeudessa muuttaa kertomustaan. Sääntelyä ei voida jättää sen olettamuksen varaan, että käräjäoikeudessa annettu kertomus on kaikissa tilanteissa oikea ja lopullinen.

Pohjoismainen kehitys

Tuomariliitto kiinnittää Ruotsin kehityksen osalta huomiota siihen, että Ruotsissa on hiljattain arvioitu säädösmuutostarpeita (Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål, SOU 2017:98). Yksi siinä ehdotettu muutos on, että teknisen kehityksen johdosta tulisi harkita jo ennen varsinaista oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa tai esitutkinnassa laadittujen tallenteiden hyödyntämistä rikosasioissa. Tuomariliitto katsoo, että jatkovalmistelussa on seurattava Ruotsissa kertyneiden kokemusten perusteella tehtäviä muutoksia ja arvioitava yhtenä vaihtoehtona videoinnin ulottamista suoraan esitutkintaan rikosasioissa tai joka tapauksessa, voisiko esitutkintakertomuksen nykyistä laajemmalla kuva- ja äänitallennuksella olla saatavissa hyötyjä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantumatta.

Käytännössä esiintyy usein sellaisia tilanteita, joissa todistajankertomus voitaisiin tallentaa esitutkinnassa hyödynnettäväksi pääkäsittelyssä, kunhan vastakuulustelu-oikeudesta on

asianmukaisesti huolehdittu. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksen sivullinen todistaja voisi usein kertoa havaintonsa luotettavasti tallenteelle jo esitutkinnassa ja kysymyksiä esitettäisiin tuomioistuimessa vain tarvittaessa. Ainoa tai pääsääntöinen menettelytapa tämä ei kuitenkaan voi olla, koska asian oikeudellinen kysymyksenasettelu ei välttämättä ole yksiselitteisen selvä vielä esitutkintavaiheessa ja koska toisinaan esitutkinnassa toimitetaan useita pitkiä kuulusteluja.

Litterointi

Tuomariliitto on havainnut, että eduskunnan oikeusasiamies on hankkeen johdosta antamassaan lausunnon ehdottanut, että kertomukset paitsi tallennettaisiin kuva- ja äänitallenteelle myös lisäksi litteroitaisiin kirjalliseksi tekstiksi.

Vaikkakin kertomusten litterointi parantaisi kertomusten käytettävyyttä, Tuomariliitto ei pidä realistisena, että nykytilanteessa olisi resursseja täysimittaiseen kertomusten litterointiin. Lisäksi Tuomariliitto huomauttaa, että jos litterointiin mentäisiin, sen täytyisi olla myös käräjäoikeuden tuomareiden käytettävissä, koska muuten päädyttäisiin vastoin ehdotuksen tarkoitusta järjestelmään, jossa hovioikeuden tuomareilla olisi käytettävissään parempi oikeudenkäyntiaineisto kuin käräjäoikeuden tuomareilla, mikä voisi lisätä muutoksenhakuja.

Tuomariliitto pitää kuitenkin mahdollisena, että tulevaisuudessa digitalisointi kehittyy siten, että todistajankertomus voidaan koneellisesti litteroida. Tuolloin tuollaisen litteroinnin käyttämistä apuvälineenä tulisi selvittää.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon ovat valmistelleet hovioikeudenneuvos Wilhelm Norrman sekä käräjätuomarit Minna Hällström, Veera Kankaanrinta ja Pekka Louhelainen. Lausuntoasiaa on käsitelty Tuomariliiton hallituksen kokouksessa 6.5.2019.

Vanne Kimmo

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry